

ВСТУП

З перших віків існування Церкви християни жили за певними нормами та правилами, знання та дослідження яких допомагають нам зараз відкрити та краще зрозуміти глибину християнства, особливості церковних структур та інституцій. Для того, щоб об'єктивніше оцінити канонічні приписи Церкви, варто взяти до уваги й історичні обставини, в яких вони творилися, і церковну практику, яку вони мали на меті врегулювати. Подібні дослідження є важливими не тільки у контексті Вселенської Церкви. Особливої актуальності вони набувають для УГКЦ, яка перебуває у пошуках своєї ідентичності та у намаганнях створити своє помісне право. Особливо корисним є історично-канонічний аналіз окремих тих канонічних норм, що з'явилися в УГКЦ після Берестейської унії (1596), адже вважається, що саме в цей період в неї проникло особливо багато латинізаційних практик. Однією з вагомих подій в історії УГКЦ, що вплинула на життя з'єдиненої Київської Церкви, був Замойський Синод (1720). Загалом серед різних постанов цього Синоду особливо актуальними для церковного життя були літургійні постанови, зокрема норми про Святі Таїнства. Саме це вплинуло на вибір теми нашої дипломної праці: «Історично-канонічний огляд постанов Замойського Синоду про Святі Таїнства». На основі зібраного та впорядкованого матеріалу ми спробуємо якомога об'єктивніше оглянути та проаналізувати постанови Синоду, що стосуються Хрещення, Миропомазання, Євхаристії, Сповіді, Подружжя, Священства та Єлеопомазання.

Нашою метою буде проаналізувати синодальні постанови про Святі Таїнства з канонічної точки зору. Спочатку ми представимо постанови Замойського Синоду, далі — старатимемось показати джерела, звідки вони могли виникнути, аналізуючи при цьому канони Церкви I тисячоліття, рішення Вселенських Соборів, а також постанови помісних Синодів Київської Церкви. Крім того нашим завданням є в'яснити причину появи тієї чи іншої норми Замойського Синоду, тому ми старатимемось показати практики, які попередньо існували, зловживання, які потрібно було виправити, та намагатимемось прослідкувати за дотриманням цих постанов. Насамкінець, ми наведимо паралелі до норм діючого канонічного права щодо звершення Святих Таїнств.

План нашої праці побудований так, щоб досягнути мету та поставлені завдання. У першому розділі ми розглянемо історичні обставини та ситуацію, на тлі яких відбувся Замойський Синод. Зокрема, ми звернемо увагу на стан Київської Церкви у XVII–XVIII ст., де зокрема нас цікавитимуть наслідки Берестейської унії для з'єдиненої Київської Церкви, розвиток тогочасної церковної структури, а також стан Церкви перед Замойським Синодом. Крім того ми проаналізуємо стан літургійного життя від поділу Київської Церкви після Берестейської унії і до приєднання до з'єдиненої Київської Митрополії трьох епархій: Перемиської, Львівської та Луцької. В цьому ж розділі ми розглянемо обставини проведення Замойського Синоду.

Другий розділ нашої дипломної праці стосується вже безпосередньо аналізу синодальних постанов «Про Святі Таїнства». Відштовхуючись від поділу, запропонованого Катехизмом УГКЦ «Христос — наша Пасха», ми розглянемо Таїнства християнського втаємничення (Хрещення, Миропомазання, Євхаристію), Таїнства

зцілення (Покаяння, Єлеопомазання) та Таїнства служіння (Священство та Подружжя). Ми проаналізуємо їх у співставленні з апостольськими правилами, канонами Вселенських та помісних Синодів, правилами Синодів Київської Церкви та сучасного законодавства — Кодексу канонів Східних Церков.

Першоджерелом у нашій праці стали самі постанови та інші документи, пов'язані з Замойським Синодом. Для написання історичної частини корисними для нас стали дослідження відомих істориків та дослідників Київської Церкви: о. Юрія Федоріва, владики Лаврентія Данила (Гуцуляка), о. Пшемислава Новаковського, о. Михайла Димида, о. Ісидора Нагаєвського. Для другого розділу основними джерелами (окрім досі зазначених) будуть дослідження: владики Юліяна Пелеша, Пола Хаффнера, о. Романа Шафрана, владики Мирослава (Марусина), о. Михайла Димида, Міхаеля Кунцлера, владики Калліста Уера, Ігора Онищука, Генадія Нефедова, о. Іриней Назарка та інших. У процесі дослідження ми застосовуватимемо зокрема методи аналізу та синтезу, порівняльний та описовий методи. В ході дослідження буде проаналізовано ряд канонічних та історичних джерел, зокрема правил Апостольських, Вселенських Соборів та Помісних Синодів, які нам дозволять порівнювати та доповнювати ними постанови Замойського Синоду. Використовуючи методи аналізу та синтезу, співставлення фактів, розгляду юридичних правил та постанов на тлі історичних процесів, зробимо висновки про актуальність Замойського Синоду в історії Київської Церкви загалом.

Необхідно також зазначити наперед про термінологічні особливості при написанні нашої праці. Коли мова йтиме про з'єдинену Київську Церкву (Київську Митрополію), слід розуміти Церкву Володимирового хрещення з центром у Києві, яка зберегла візантійський обряд після підписання Берестейської унії з Римо-Католицькою Церквою та має власну богословську і культурну спадщину. З огляду на проблематику стосовно труднощів розрізнення термінів «Собор» і «Синод», вважаємо за необхідне зазначити, що наша праця під терміном «Синодом» розумітиме помісні зібрання єпископів, а під терміном «Собором» — Вселенські.

ВИСНОВКИ

У нашій дипломній праці ми проаналізували постанови Замойського Синоду (1720) про Святі Таїнства. Для того, щоб об'єктивніше пізнати значення цих постанов для тогочасної з'єдиненої Київської Церкви, слід взяти до уваги ситуацію після підписання Берестейської унії (1596). Великі територіальні зміни, які сталися в з'єдиненій Київській Церкві в XVII–XVIII ст. через включення до неї нових єпархій, вимагали приведення до однозгідності літургійної сфери, адже приєднання нових територій виявило неоднорозгідність між частинами Митрополії в різних питаннях церковної традиції. Іншими причинами скликання Замойського Синоду стали зловживання священнослужителів, недотримання церковних правил, брак богослужбових книг...

Також слід констатувати потребу у змінах в тогочасній Церкві. Зокрема, слід було вноормувати та привести до однозгідності звершення Святих Таїнств по всій території з'єдиненої Київської Церкви. В деяких випадках йшлося про зловживання, які потребували реакції церковної влади. Такою реакцією стали відповідні постанови Замойського Синоду, які ми й проаналізували. Замойський Синод санкціонував певні зміни, що закралися до київської церковної традиції під впливом Римо-Католицької Церкви. Порівнявши ці постанови з сучасною практикою, можемо також зробити висновок, що вони мають і досі значний вплив на літургійний вимір життя сучасної УГКЦ. Наше дослідження постанов Замойського Синоду про Святі Таїнства дозволяє нам

зробити певний висновок і щодо ролі самого Синоду в історії з'єдиненої Київської Церкви загалом. Звичайно, не можна заперечити його позитивних досягнень, адже зловживання та різномірні практики, які склалися в з'єдиненій Київській Церкві, вимагали втручання церковної влади. Відтак, бажання встановити певну літургійну однозгідність не можна засуджувати, а вона справді була однією з основних причин скликання Синоду, який таким чином стримав процес творення різних еклектичних та «гібридних» літургійних практик.

Однак сам перебіг Синоду свідчить про зміну еклезіологічної парадигми, що настала після Берестейської унії. Той факт, що навіть головування на Синоді Митрополитою Церкви було надано не митрополитові, а представнику іншої помісної Церкви, вже свідчив про домінування тогочасної Римо-Католицької Церкви над з'єдиненою Київською. Замойський Синод «канонізував» ті неорганічні для східного обряду практики, які попередньо почали розповсюджуватися в з'єдиненій Київській Церкві під впливом латинської традиції. Отже, можемо таки назвати Замойський Синод 1720 р. Б. прикладом «офіційної латинізації» унійної Церкви, хоча цілі його й можна було б охарактеризувати як позитивні.

Ситуацію, до якої у підсумку привели рішення Замойського синоду, вдало підсумував митрополит Андрей (Шептицький) у 1941 р. Б. у своєму пастирському посланні «Про обряди» до духовенства і вірних. Зокрема митрополит веде мову про цілковитий «хаос» в обрядовому питанні тогочасної Церкви, прослідковуючи причини цього в Замойському, а також Львівському Синодові, який став безпосереднім послідовником тенденцій першого: «Положення тепер таке, що ми дійшли в обрядових справах до цілковитого хаосу. Одною з важких причин цього стану є та обставина, що так Замойський, як і Львівський провінціальний собор уважали єдність в обрядових справах конечною і накликували до обрядової однообразности, а толерували практики, противні і обрядовому праву східної Церкви, і її стилеві» .

Наслідки Замойського Синоду були помітними не лише у ХХ ст., а також присутні і в наш час. Зокрема Синод Єпископів Києво-Галицького Верховного Архиепископства, аналізуючи у 2007 р. причини негараздів у літургійній сфері, серед іншого називає впливи латинської традиції:

Третім чинником [загрозливої ситуації в літургійній сфері - автор], ще недостатньо дослідженим та усвідомленим, є так звана «латинізація» нашого церковного обряду. УГКЦ бракувало власних богословських наукових установ, через що багато майбутніх священнослужителів були змушені здобувати богословську освіту в школах різних країн, де панували різні літургійні течії. Унаслідок цього виникла ситуація, коли, крім штучного запозичування чужих зовнішніх обрядових форм, у багатьох із них сформувався філософський і богословський спосіб думання, не відповідний нашій літургійній практиці. Це породило певний внутрішній конфлікт, який могли б подолати тільки ті, хто розумів таку розбіжність та її негативні духовні наслідки. .

Така ситуація у літургійній сфері і, ширше, у всій церковній традиції, коли існує багато різних практик, які не завжди відповідають літургійному богослов'ю християнського Сходу, ставить перед сучасною УГКЦ значні виклики. Щоб вирішити ці питання, маємо спиратись на документи Церкви. Наприклад, II Ватиканський Собор у Декреті про Східні Католицькі Церкви *Orientalium Ecclesiarum* стверджує, що вірні Східних Католицьких Церков мають право і обов'язок зберігати свої церковні традиції, знати і жити ними: Нехай знають та будують упевнені всі східні, що вони завжди могутимуть та будуть

повинні зберігати свої правні літургічні обряди та свій правопорядок, та в них можна буде вносити зміни тільки з рацій властивого й органічного поступу. Все це, отже, нехай з найбільшою вірністю зберігають самі Східні; вони бо повинні щораз більше зростати в знанні цих справ та набувати більшої досконалости в їх уживанні, а якщо від них невмисно відступили, з-за невзгод часів чи осіб, нехай стараються повернутися до прадідних передань. .

До відновлення автентичності літургійних традицій Східних Католицьких Церков закликає й Інструкція застосування літургійних приписів ККСЦ:

Саме їхні літургії, відновлені з більшою автентичністю і життєздатністю, усуваючи те, що їх спотворювало, могли би бути найкращою вихідною точкою для зростання їхньої специфічності, з якої можна було б черпати слова і жести, здатні хвилювати серця та освітлювати розум сучасних вірних .

Керуючись такими принципами, у цьому напрямку має рухатись і УГКЦ, яка на даний момент перебуває у пошуках власної ідентичності. У цьому контексті особливої важливості набувають історично-канонічні дослідження, які допомагають краще пізнати та проаналізувати власну церковну спадщину, прослідковуючи чужорідні впливи на неї. Тому сподіваємось, що наша дипломна робота зробить певний внесок у вивчення історії розвитку канонічного права в УГКЦ, однак ми свідомі, що вона не претендує на вичерпність. Сподіваємось, що наша дипломна робота стане поштовхом і стимулом для подальших досліджень у цьому напрямі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Святе Письмо, документи Церкви та джерела

Святе Письмо Старого та Нового Завіту / перекл. о. І. Хоменка. Львів 2007.

Auctoritate Apostolica Acta et Decreta Synodi Zamostianae confirmantur // *Documenta Pontificum Romanorum Historiam Ucrainae Illustrantia*, т. 2. Рим 1954, с. 49–50.

De instanyis Leonis Kiska, nouiter electi metr. Kiouiensis: de bulla confirmationis; de facultate conuocandi synodum prouincialem // *Monumenta Ucrainae Historica*, т. 5. Рим 1968, с.299–300.

De materiis tractandis in Synodo Provinciali Ruthenorum // *Congregationes Particulares*, т. 1. Рим 1956, с.162–164.

De origine dogmatibus et fide sectae Philippianorum // *Epistolae Metropolitanorum Kioviensium Catholicorum Leonis Kiska, Athanasii Szeptyckyj, Floriani Hrebnyckyj (1714–1762)*. Рим 1959, с. 41–43.

De prouisione archiepiscopatus Polocensis; de monasteriis OSBM; de facultate indicendi synodum prouincialem // *Monumenta Ucrainae Historica*, т. 5. Рим 1968, с.282–283.

Deputatio Nuntii Varsauiensis in Praesidentem Synodi Prouincialis Ecclesiae Unitae // *Documenta Pontificum Romanorum Historiam Ucrainae Illustrantia*, т. 2. Рим 1954, с. 33–34.

Metropolitae Kiouiensis aliisque Episcopis Suffraganeis commendantur res Unionis in Synod Prouinciali in Zamostia pertractandae // *Documenta Pontificum Romanorum Historiam Ucrainae Illustrantia*, т. 2. Рим 1954, с. 39–40.

Programma Sinodi Provincialis Zamostianae, ut videtur, a Metropolita Kioviensi elaboratum, vel saltem revisum et probatum // *Epistolae Metropolitanorum Kioviensium Catholicorum Leonis Kiska, Athanasii Szeptyckyj, Floriani Hrebnyckyj (1714–1762)*. Рим 1959, с.58–62.

Sobor Trydencki // *Dokumenty Soborow Powszechnych*, т. 6. Krakow 2004, с.185-867.

Декрет про Східні Католицькі Церкви *Orientalium Ecclesiarum*, 6. // Документи Другого

Ватиканського Собору. Львів 1996.

Інструкція застосування літургійних приписів Кодексу Канонів Східних Церков. Львів 1998.

Канони Партикулярного права УГКЦ // Благовісник Верховного Архієпископа УГКЦ Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара 1 (2001) 104–130.

Катехизм Української Греко-Католицької Церкви: Христос — наша Пасха. Львів 2011.

Кирило Єрусалимський. Містагогійні катехизи / перекл. з давньогрецької Д. Коваль. Львів 2009.

Книга Правил Святих Апостолів, Вселенських і Помісних Соборів, і Святих Отців. Київ 2008.

Кодекс Канонів Східних Церков / перекл. з латинської Й. Кобів. Львів 1995; *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium. Typis Poliglottis Vaticanis* 1990.

Папа Євгеній IV. *Decreto per gli armeni* // *Enchiridion Symbolorum* / упоряд. Н. Denzinger. Bologna 2000.

Пастирське послання митрополита Андрея Шептицького до духовенства «Про відправлення Служби Божої» (1941 р. Б.) // Пастирські послання 1939–1944, т. 3. Львів 2010, с.123–126.

Пастирське послання Митрополита Андрея Шептицького до духовенства «Про Обряди» (1941 р. Б.) // Пастирські послання 1939–1944, т. 3. Львів 2010, с. 100–113.

Послання Синоду Єпископів Києво-Галицького Верховного Архієпископства Української Греко-Католицької Церкви «Про літургійні питання» // Благовісник Верховного Архієпископа УГКЦ Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара 7 (2007) 104–107.

Постановления Апостольские. Сергиев Посад 2006.

Требник Митрополита Петра Могилы. Київ 1646.

Требник. Видання Верховного Архієпископа Української Греко-Католицької Церкви. Львів 2009.

Три синоди Перемиські й єпархіальні постанови валявські. Перемишль 1939.

Учительське служіння Церкви та святі таїнства: Канонічне право III. Львів 2008.

Чинности и рѣшеня руского провинціального Собора въ Галичинѣ отбувшого ся во Львовѣ въ роцѣ 1891. Львів 1895.

Дослідження

Великий А. Г. З Літопису Християнської України, т. 6. Рим 1973.

Івашків О. Порівняльний аналіз постанов про Євхаристію Замойського Синоду (1720 р.) і канонів про Найсвятіші Таїнство Євхаристії Тридентського Собору (1545–1563 рр.) // Метров / Міра 3 (2005) 115–121.

Новаковський П. Літургійна проблематика в міжконфесійній полеміці після Берестейської Унії (1596–1720). Львів 2005.

Провінційний Синод у Замості 1720 р. Б. Постанови. Івано-Франківськ 2006.

Суттнер Е. Значення Замойського Синоду (1720) та Віденського (1773) Синодів для уніатів Речі Посполитої та Губсбурзької монархії // Ковчег. Науковий збірник з церковної історії 2 (2000) 99–114.

Федорів Ю. Замойський Синод 1720 р. // Богословія 35 (1971) 5–71.

Допоміжна література

Алмазов А. Тайная Исповѣдь въ Православной Восточной Церкви. Опыт внѣшней історіи, т. 1. Одесса 1894.

- Гуцуляк Л. Божественна Літургія Йоана Золотоустого в Київській Митрополії після унії з Римом (період 1596-1839 рр.). Львів 2004.
- Димид М. Єпископи Київської Церкви (1589-1891). Львів 2000.
- Димид М. Рецензія на дисертацію Ігора Онищук: Замойський синод 1720 р.: Історично-Юридичний аналіз рішень і постанов // Метров / Міра 5–6 (2009) 196–206.
- Йосип Сліпий. Виховання Духовенства на Україні // Твори Кир Йосифа Верховного Архієпископа і Кардинала, т. 2. Рим 1969, с. 269–284.
- Йосип Сліпий. Про Св. Тайну Миропомазання // Твори Кир Йосифа, Верховного Архієпископа і Кардинала. Том 6. Догматичне богословіє. Про Св. Тайни / зібрані І. Хома та І. Музичка. Рим 1975, с. 159–213.
- Йосип Сліпий. Про Св. Тайну Хрещення // Твори Кир Йосифа, Верховного Архієпископа і Кардинала. Том 6. Догматичне богословіє. Про Св. Тайни / зібрані І. Хома та І. Музичка. Рим 1975, с. 111–158.
- Кунцлер М. Літургія Церкви. Львів 2001.
- Марусин М. Божественна Літургія. Рим 1992.
- Марусин М. Чини Святих Тайн, освячень і благословень. Рим 1976.
- Мудрий С. Нарис Історії Церкви в Україні. Рим 1995.
- Нагаєвський І. Історія Римських Вселенських Архієреїв, т. 2. Рим 1967.
- Назарко І. І. Київські і Галицькі Митрополити, Біографічні написи (1590–1960). Рим 1962.
- Нарис Історії Василянського чину святого Йосафата [= Записки ЧСВВ], т. 48. Рим 1992.
- Настольная книга священнослужителя, т. 4. Москва 1983.
- Нефедов Г. Таїнства и обряды Православной Церкви. Москва 2008.
- Пелеш Ю. Літургіка. Харків 2013.
- Уер К. Православна Церква. Київ 2009.
- Уер К. Трёхдневный пост перед Причастием — следствие духовного упадка // [Електронний ресурс]: Тапир: Здоровье и земледелие, 2014, 4 бер. — Режим доступу до статті: <http://tapirr.livejournal.com/1777426.html>.
- Хаффнер П. Тайна Таїнств. Москва 2007.
- Хортик О. Тлумачний словник термінів Канонічного Права. Тернопіль 2013.
- Шафран Р. Синоди Києво-Галицької Митрополії (1596-1991). Львів 2008.

ЗМІСТ

ВСТУП 3

РОЗДІЛ I ЗАМОЙСЬКИЙ СИНОД НА ТЛІ ЕПОХИ 6

1. Київська Церква у XVII–XVIII ст. 6
  - 1.1 Наслідки Берестейської унії 6
  - 1.2 Структура з'єдиненої Київської митрополії 8
  - 1.3 Становище з'єдиненої Київської Церкви 10
2. Причини скликання Синоду 13
3. Проведення Замойського Синоду 17
  - 3.1 Скликання 17
  - 3.2 Перебіг синоду 20
  - 3.3 Синодальні постанови 22

РОЗДІЛ II АНАЛІЗ ПОСТАНОВ ЗАМОЙСЬКОГО СИНОДУ ПРО СВЯТІ ТАЇНСТВА ТА ЇХ ЗВЕРШЕННЯ 26

1. Таїнства християнського втаємничення 26

1.1 Хрещення	26
1.2 Миропомазання	30
1.3 Євхаристія	32
2. Таїнства зцілення	36
2.1 Покаяння	36
2.2 Єлеопомазання	41
3. Таїнства служіння	43
3.1 Священство	43
3.2 Подружжя	47
ВИСНОВКИ	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	54